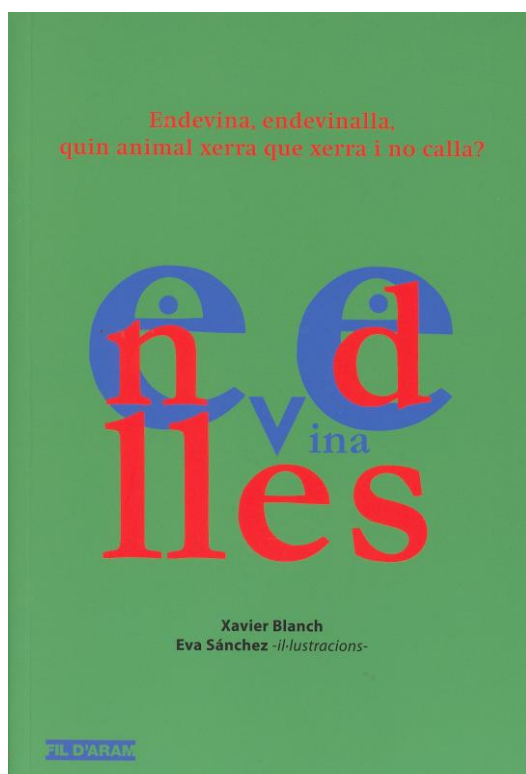

El Gust per la Lectura 2016-2017

CICLE SUPERIOR
D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA

Endevinalles

Dossier didàctic

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

El Gust per la Lectura 2016-2017
Cicle superior d'educació primària

Endevinalles

Dossier didàctic

Departament d'Ensenyament
Subdirecció General de Llengua i Plurilingüisme
Servei d'Immersion i Acolliment Lingüístics

Mònica Badia Cantarero

Setembre de 2016

Els continguts d'aquesta publicació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-No comercial-Compartir 3.0 de Creative Commons. Se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sense ús comercial, sempre que se n'esmenti l'autoria i la distribució de les possibles obres derivades es faci amb una llicència igual que la que regula l'obra original.

La llicència completa es pot consultar a:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/es/deed.ca>

Índex

PRESENTACIÓ	4
1. LES ENDEVINALLES	5
1.1. Les endevinalles i els enigmes	6
1.2. Trets característics de les endevinalles	7
1.3. Per què són importants a l'escola?	14
1.4. Algunes recomanacions	15
2. EL LLIBRE	20
2.1. Els temes	21
2.2. El llenguatge	22
3. QUINZE PROPOSTES	25
4. QUADRE DE CONTINGUTS	56
5. BIBLIOGRAFIA	57

Presentació

Endevinalles és un llibre de l'editorial Fil d'Aram, escrit per Xavier Blanch i il·lustrat per Eva Sánchez Gómez. Presenta cent endevinalles agrupades per temes de l'entorn proper dels infants (animals, flors, joguines, roba...). D'un primer cop d'ull atrauen les il·lustracions, d'estil realista i amb un to juvenil. Per aquest motiu l'hem escollir per a cycle superior.

Aquest dossier consta de tres parts: una base teòrica sobre les endevinalles, una descripció del llibre i dels recursos que utilitza i una proposta de 15 activitats al voltant del llibre i de les endevinalles en general. En cap cas es pretén que es facin totes, sinó que serà el mestre qui haurà de triar i decidir en funció dels seus alumnes i del que pretengui aconseguir. No hi ha quadern de l'alumne, ja que la majoria d'activitats que es fan són orals o amb algun suport material.

1. Les endevinalles

1.1. Les endeivalles i els enigmes

Les endeivalles són una creació oral utilitzat des de molt antic. Es poden trobar diferents definicions del terme.¹ Joan AMADES² la defineix així: “Proposició de caràcter enigmàtic en l'enunciat de la qual hom dóna alguna característica o condició de l'objecte enigmàtic, sovint en termes metafòrics o paradoxals”.

El diccionari d'Enciclopèdia Catalana la defineix com “qualsevol enigma per entretenir-se a endevinar-lo”.

Màrius Serra, al *Manual d'enigmística*³ estableix la diferència entre enigma i endeivalla, i defineix el primer com el “pare culte de l'endeivalla”: “L'endeivalla és una composició, generalment en vers, que es refereix, d'una manera ambigua, a un objecte o a un concepte que cal endevinar. (...) L'endeivalla és la variant popular de l'enigma clàssic i la seva importància en la transmissió oral de la cultura l'ha fet preuat objecte d'estudi d'antropòlegs, lingüistes i pedagogs”.

Margarida Bassols,⁴ que fa un recull històric exhaustiu dels jocs enigmàtics, diu: “La majoria d'enigmes orals, a més, han estat recollits per l'escriptura i, per tant, han esdevingut més literaris en el mateix acte d'escriure'ls. Són d'origen oral, però s'han adaptat a les lleis de la llengua escrita”, i diferencia l'endeivalla culta de l'endeivalla popular, d'escriptor conegut la primera i d'autor anònim la segona.

¹ Vegeu el recull exhaustiu de definicions que en fa el grup GRETEL al seu portal Endeivalles. <https://endeivalles.wordpress.com> [Consulta: 30 juliol de 2015]

² Citat a M. GOMIS. *Endeivalles al vostre gust*. Barcelona: Pòrtic, 2000.

³ M. SERRA. *Manual d'enigmística*. Barcelona: Columna, 2002.

⁴ M. M. BASSOLS. *Endeivaller*. València: 3 i 4 (“L'Estel”), 1994.

1.2. Trets característics de les endevinalles

Dels diferents autors que han fet estudis i publicacions sobre les endevinalles, destaquem M. M. Bassols⁵ per la seva anàlisi profunda d'aquesta producció verbal i de la seva estructura; en troba els següents trets característics:

- Additius més que no pas subordinatius: repeticions sovint construïdes sobre estructures redundants. Oracions que es juxtaposen i coordinen.

Tinc cap, tinc ull, tinc cos

i no sóc de carn ni os.

(L'agulla)

- Agregatius més que no pas analítics: ús d'epítets que complementen els noms i arrodoneixen la seqüència mètrica:

El brau soldat

La dolça princesa

- Redundants, amb elements que es repeteixen:

Sóc de bèstia i no sóc bèstia

em torno bèstia després

si un cas m'hi torno se'm mengen

si no m'hi torno també

(L'ou)

- Conservadores o tradicionalistes: "No poden abusar de l'originalitat. Han d'insistir en elements molt prototípics que agradin al seu auditori".

- Tancades en el món de la vida humana: ambientats en el medi natural i social de l'home.

- De to agnòstic: les endevinalles representen un repte intel·lectual.

- Empàtiques i participatives: en ser orals, demanen la participació de

⁵ M. BASSOLS. *L'enigmística popular: aproximació a les endevinalles catalanes*. Publicacions de la Universitat de València, 1991.

l'auditori i el compartir en grup.

Per part seva, de l'estudi que fan R. Bassa i altres,⁶ destaquem les característiques que, segons Gabriel Janer Manila, citat en aquesta obra, té l'endevinalla:

- Conjuga les funcions poètica i lúdica del llenguatge
- Es converteix en punt de convergència del ritme i la metàfora
- És fàcil de memoritzar a causa del vers
- Ens arriba per tradició oral
- Constitueix una autèntica gimnàstica intel·lectual
- Estimula l'oïda, desperta l'enginy i la memòria
- Incita i genera la sensibilitat poètica
- Produeix inquietud, curiositat, admiració
- Desperta l'afany de coneixement i l'amor a la saviesa
- Constitueix una incitació al domini de la paraula i educa per a la resistència a la por.

Al seu torn, J. M. Calbet⁷ resumeix així les característiques de l'endevinalla catalana:

- En molts casos l'enunciat es condensa entre dues i quatre ratlles
- Tenen una gran agudesesa i contrast en els detalls
- Són pròpies, difícils de traslladar a altres llengües
- De vegades juguen amb les arrels de les paraules (canvi de gènere) i la mida dels objectes relacionats:

*Què és allò que quan és petit és ell
i quan és gros és ella?*
[sac/saca, ganivet/ganiveta, carbassó/carbassa]

⁶ R. BASSA et al. *Una cosa que no és cosa: les endevinalles a l'escola*. Palma de Mallorca: Govern Balear, Conselleria de Cultura, 1991.

⁷ J. M. CALBET. *Visquem la llengua! Engresquem la lectura: recursos i experiències pedagògiques viscudes*. Cossetània edicions. [En línia] < <http://www.cossetania.com/tasts/Visquemllen.pdf>] [Consulta: 30 juliol de 2015]

A la web que el Grup de Recerca de Literatura Infantil i Juvenil GRETEL dedica a les endevinalles⁸ es descriu la relació que hi ha entre l'endevinalla i la poesia: "les endevinalles són materials orals que entronquen amb la poesia popular, l'enigma i el joc lingüístic, i que es basen en els sistemes de les llengües, d'on extreuen els recursos gramaticals necessaris per crear els efectes desitjats i per penetrar en un món ocult que només ens és possible desvelar si tenim les claus lingüístiques necessàries. Són, en definitiva, un joc enigmàtic, forjat a partir de la gramàtica de cada llengua i que ha adoptat la versificació per manifestar-se".

Les endevinalles utilitzen la gramàtica en els tres plans, fonològic i fonètic, morfològic i sintàctic, i lèxic i semàntic. En el mateix portal⁹ es fa una classificació molt acurada d'aquests recursos. Basant-nos en la seva classificació, presentem la síntesi següent amb alguns exemples:

a) Pla fonològic i fonètic.

Hi ha endevinalles que juguen amb els sons de les paraules i fins i tot en creen de noves a partir d'aquest joc.

Figures	Definició ¹⁰	Exemples
Al·literació	Figura retòrica que consisteix a repetir un mateix so en dos o més mots consecutius o situats a intervals curts.	Semblo una serp i amb la serp sóc ; si no ho saps , ets més dur que un soc ¹¹ . (La S)
Onomatopeia	Formació de mots a partir de la imitació de sons naturals.	Amb un bon rum-rum al nas vaig sempre per on tu vas. Si algun moble em barra el pas, sóc sempre a les teves mans ¹² (El cotxet)

⁸ <https://endevinalles.wordpress.com>

⁹ <https://endevinalles.wordpress.com/analisi-linguistic/>

¹⁰ Procedents del Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans [en línia] <http://dlc.iec.cat>

¹¹ C. ALCOVERRO. *El llibre de les endevinalles*. Barcelona: Barcanova, 2002.

¹² X. BLANCH. *Endevinalles*. Barcelona: Fil d'Aram edicions, 2011.

Figures	Definició ¹⁰	Exemples
Paronomàsia	Figura retòrica que consisteix en la proximitat de dos o més mots que només es diferencien en algun fonema, o en l'ús del mateix mot en dos sentits diferents.	Tinc tall i no en menjo mai. ¹³ (El ganivet) Sóc parònim de bombó , però no hi tinc res a veure, i això que més d'una noia m'ho ha dit com a amoreta: impressiona l'uniforme! Si no saps la meva feina, sol ser la d'apagar focs de boscos, fàbriques, cases... ¹⁴ (El bomber)
Palíndrom	Mot o frase que és igual llegit d'esquerra a dreta que de dreta a esquerra.	Mirat per l'indret és un vegetal, mirat al revés sóc un mineral. ¹⁵ (Arròs/sorra)

b) Pla morfològic i sintàctic.

Altres endevinalles aprofiten la relació entre les paraules per crear efectes rítmics.

Recurs	Definició ¹⁶	Exemples
Anadiplosi	Repetició, afegint-hi un adjunt, d'un mot, d'una proposició o d'un vers.	Al nom tinc la cola , una cola d'or. Si ben bé t'hi fixes ja t'he dit el nom. ¹⁷ (El colador)
Anàfora	Figura retòrica que consisteix a repetir el mateix mot al començament de successives clàusules o versos.	N'hi ha de curts, n'hi ha de llargs, n'hi ha d'econòmics, n'hi ha que són cars (...) ¹⁸ (Els pantalons)

¹³ Op. cit. nota 11.

¹⁴ P. MARTÍ I BERTRAN. *Endevinalles per a tothom*. Saragossa: Baula, 2015.

¹⁵ F. SALVÀ. *Endevinalla va, endevinalla ve: Recull d'endevinalles*. Barcelona: Salvatella, 2015.

¹⁶ Extreptes del Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans [en línia] <http://dlc.iec.cat>

¹⁷ Op. Cit. nota 14.

¹⁸ Op. Cit. nota 12.

Recurs	Definició ¹⁶	Exemples
Asíndeton	Absència de les còpules o dels elements d'unió que podrien ésser nexes, o que caldria que ho fossin, entre dos termes o més.	Alta com una casa, rodona com un cubell; com una mel és dolça i amarga com la fel. ¹⁹ (La noguera)
Calembur²⁰	Joc de paraules produït per la combinació de mots amb síl·labes semblants, trossejant la cadena fònica d'una manera diferent a l'habitual.	Escarxofada al sofà t'acabo de dir el meu nom. Mira si el saps trobar com fa gairebé tothom. ²¹ (La carxofa)
Concatenació	Figura retòrica que consisteix a repetir l'últim mot o els últims mots d'una clàusula o d'un vers al començament de la clàusula o del vers següent.	A Roma hi ha un palau encantat on al mig hi ha una font, damunt la font, dos miralls, damunt dels miralls, una plaça, damunt de la plaça, un bosc de pins. ²² (Cap, nas, ulls, front i cabells)
El lïpsi	Fenomen que consisteix a no explicitar en un enunciat un o més elements lingüístics si es poden sobreentendre.	Senyoretetes petitetes, molt coquetes, sovint blanques, amb nansetes, cobartedes, amb platets i culleretes. ²³ (Les tasses de cafè)
Encavalcament	En un vers, desacord entre la unitat sintàctica i la unitat mètrica produït quan aquella excedeix els límits del vers i continua en el següent o següents.	Una cama i un barret que s'aguanta dret. ²⁴ (El bolet)
Enumeració	Figura retòrica que consisteix en l'agrupació de mots o de grups de mots disposats successivament, i units mitjançant alguna forma de coordinació, que exposen diversos aspectes d'un tema.	Secrets, adreces, notes, recomanacions i deures de moltes menes t'omplen tots els racons. ²⁵ (L'agenda)

¹⁹ Op. Cit. nota 11.

²⁰ Definició del TERMCAT.

²¹ Op. Cit. nota 12

²² Op. Cit. nota 11

²³ M. GINESTA. *Paraules amagades*. Barcelona: Barcanova, 2009.

²⁴ E. BALDÓ. *Rodolins i endevinalles*. Barcelona: Barcanova, 2009.

²⁵ L. CASAS. *Endevinalles*. Barcelona: La Galera, 2009.

Recurs	Definició ¹⁶	Exemples
Hipèrbaton	Figura retòrica que consisteix en una alteració de l'ordre gramatical dels mots.	Més de blanques que de negres tinc una fila de dents. Qui sap tocar-les de veres embadaleix els oients. ²⁶ (El piano)
Paral·lelisme	Figura retòrica que consisteix en la repetició literal, parcial o completa, de diversos grups de mots o unitats sintàctiques, o en la coordinació d'elements de funció idèntica o semblant.	Una cosa blanca blanca, que tota la gent escampa; una cosa negra negra que tot ho arreplega. ²⁷ (El dia i la nit)
Polisíndeton	Coordinació de diversos elements lingüístics mitjançant la repetició freqüent d'una conjunció.	És verd i no és julivert, és groc i no és safrà, és vermell i no és grana, és pelut i no és de llana. ²⁸ (El rave)

c) Pla lèxic i semàntic:

En aquest pla trobem aquelles figures retòriques que juguen amb el significat de les paraules per plantejar l'endevinalla.

Recurs	Definició ²⁹	Exemples
Al·legoria	Figura retòrica consistent en una metàfora continuada, proposició o seguit de proposicions que presenten un sentit directe i un altre de figurat o intel·lectual, ambdós complets.	Dues noies tafaneres, bellugadisses, inquietes, que quan ve la nit s'amaguen darrere les cortinetes. ³⁰ (Les ninetes dels ulls)
Antítesi	Figura retòrica, que consisteix a posar de costat mots o unitats sintàctiques de sentit oposat.	El pare és gran, la mare és xica, els fills són negres, els néts són blancs. ³¹ (El pi)
Apòstrofe	Figura de dicció que consisteix a interrompre el fil del discurs per interpel·lar vivament una persona o un grup de persones present o absent, un ésser invisible, etc.	Diga'm, gran savi d'Atenes, quina és la ela més gran de totes les eles? (L'elefant)

²⁶ M. Fons, M. Bigas, M. Correig. *Endevina... Què deu ser?* Vic: Eumo Editorial.

²⁷ Op. Cit. nota 26

²⁸ Op. Cit. nota 15.

²⁹ Extretes del Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans [en línia] <http://dlc.iec.cat>

³⁰ Op. Cit. nota 11.

³¹ Op. Cit. nota 23.

Recurs	Definició ²⁹	Exemples
Comparació	Figura retòrica per la qual un objecte és comparat a un altre que hom suposa més conegut, per fer més sensible aquell o una propietat d'aquell.	Va vestit com un senyor, porta botes i no fa remor. (L'escarabat)
Epímone	Figura retòrica que consisteix a repetir sense interval una mateixa paraula per donar èmfasi al que es diu, o a intercalar diferents vegades en una composició poètica un mateix vers o una mateixa expressió.	És petit, petit , no té cap moneda i diu que és ric, ric. (El grill)
Metàfora	Figura retòrica que consisteix a emprar un mot que expressa literalment una cosa per a expressar-ne una altra que té una certa semblança amb aquella.	Sóc una bona cambrera; sense sabates ni guants, serveixo menjars, begudes, i no m'embruto les mans. ³² (La safata)
Paradoxa	Figura retòrica per la qual un enunciat que de fet és exacte, però que sol constar de dos conceptes antagònics, és presentat d'una manera contrària al comú sentir.	Cap pinta no m'ha tocat , però cada dia em pentino , i això que no sóc cap gat. (Una gata)
Personificació	Figura retòrica que consisteix en l'atribució de qualitats humanes a animals, coses o conceptes.	Cocodril petit, potes curtes, cua llarga. Estirada al sol m'estic al matí i a la tarda. ³³ (La sargantana)

Sintetitzant les diferents aportacions, inferim les següents característiques de les endevinalles:

- són composicions generalment curtes i en vers,
- descriuen un objecte o concepte de manera ambigua,
- s'ajuden de figures retòriques, com ara les comparacions, les antítesis, les metàfores...
- tenen una estructura interna característica³⁴ que ens pot ajudar a treballar-les a l'escola: fórmules d'introducció, elements que desorienten, elements que donen pistes i fórmules de conclusió.

³² Op.Cit.nota 23

³³ Op.Cit.nota 12

³⁴ Segons J. L. GARFER I C. FERNÁNDEZ, citat a R. BASSA et al. *Op.cit.*

1.3. Per què són importants a l'escola?

El treball de la llengua oral a l'escola és fonamental. De vegades es dóna per descomptat que “tot el dia parlem”, però no es tracta només de parlar, sinó d'ensenyar a parlar. El decret 119/215 d'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària diu: “La competència oral constitueix un factor d'integració social de les persones; saber escoltar i saber parlar bé són qualitats imprescindibles per poder desenvolupar unes bones relacions personals i socials en els nostres alumnes i també els facilitarà un millor aprenentatge i un bon desenvolupament professional al llarg de la vida”.

La llengua oral ofereix molts recursos que, de forma lúdica i engrescadora, permeten escoltar, comprendre i produir. Aquests recursos esdevenen més importants encara si es tracta d'una situació d'immersió lingüística en què la llengua familiar i la de l'escola no són la mateixa.

Les endevinalles són un bon recurs per treballar la llengua oral perquè:³⁵

- Es basen en el domini del joc verbal.
- Provoquen una actitud de recerca, d'observació de l'entorn.
- Provoquen plaer en escoltar-les i ganes de repetir-les perquè tenen musicalitat.
- Són una bona eina per a la reflexió metalingüística: permeten reflexionar sobre la llengua que estan aprenent.
- Juguen amb les comparacions, les metàfores i les personificacions per referir-se al concepte que s'ha d'endevinar. Poden ser un primer contacte amb els recursos literaris.
- Pel seu caràcter lúdic i social, provoquen l'interès dels nens i nenes.
- Utilitzen un llenguatge rítmic que els en facilita la memorització i que, en el cas dels alumnes que estan adquirint una L2 (situació d'immersió lingüística), constitueix una ajuda per a l'expressió, tant per a l'adquisició de nous fonemes com de vocabulari, d'estructures, etc.

³⁵ A partir del dossier *Activitat sobre els components de la competència comunicativa*, del Servei d'Immersion i Acolliment Lingüístics del Departament d'Ensenyament. [En línia] http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0092/e432150d-3daf-4717-9149-0c1418887838/components_comunicativa.pdf [Consulta: 15 d'agost de 2015]

Per a molts alumnes, les endevinalles són el primer contacte amb els textos retòrics.

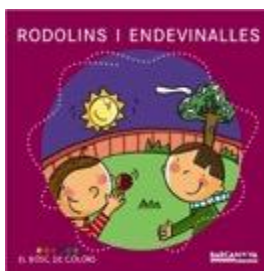
1.4. Algunes recomanacions

De llibres d'endevinalles i recursos en línia se'n poden trobar molts. A continuació en presentem uns quants que hem escollit per la seva qualitat.

Carme Alcoverro; Laia Martín; Maria Espluga. *Parar taula*.
Col·lecció "El tresor de les endevinalles".
Barcanova.

Amb il·lustracions de qualitat.

Estel Baldó; Rosa Gil; Maria Soliva. *Rodolins i endevinalles*.
Col·lecció "El bosc de colors".
Barcanova.

Alain Crozon. *Qui sóc?*
Cruïlla.

Llibre d'endevinalles amb pistes i finestres que s'obren.

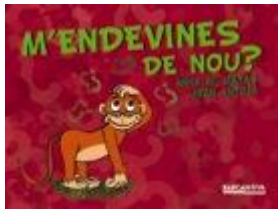

Anna M. Matas, Joan Antoja.
M'endevines?
Barcanova.

Endevinalles amb jocs, pistes i imatges.

Anna M. Matas, Joan Antoja.
M'endevines un cop més?
Barcanova.

Endevinalles amb jocs, pistes i imatges.

Anna M. Matas, Joan Antoja.
M'endevines de nou?
Barcanova.

Endevinalles amb jocs, pistes i imatges.

Anna M. Matas, Joan Antoja.
M'endevines del tot?
Barcanova.

Endevinalles amb jocs, pistes i imatges.

Lola Casas, Agustí Comotto.
Endevinalles.
La Galera.

Amb pistes i solapes que s'aixequen. Molt divertit. Per als més grans.

Lola Casas, Agustí Comotto.
Endevinalles
La Galera.

Poemes endevinalla per descobrir personatges fantàstics. Molt divertit. Per als més grans.

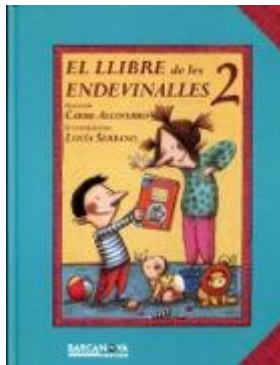

M. Fons, M. Bigas, M. Correig; Morad Abselam (il·lustrador).
Endevina... Què deu ser?
Eumo Editorial.

Carme Alcoverro, Carme Queralt.
El llibre de les endevinalles 1.
Barcanova.

Les endevinalles divertides de tota la vida, ordenades per temes. Per a tota la família.

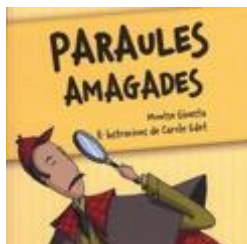

Carme Alcoverro, Carme Queralt.
El llibre de les endevinalles 2.
 Barcanova.

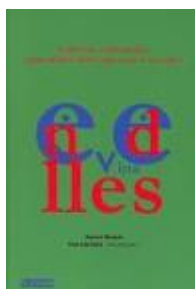
Les endevinalles divertides de tota la vida, ordenades per temes. Per a tota la família.

Josep-Francesc Delgado, Lola Roig.
Paraules per endevinar.
 Barcanova.
 Per als més grans.

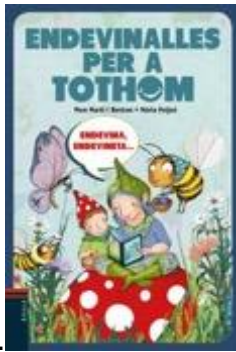
Montse Ginesta, Carole Edet.
Paraules amagades.
 Barcanova,
 Per als més grans.

Xavier Blanch, Eva Sánchez (il·lustradora).
Endevinalles.
 Fil d'Aram.
 Per als més grans.

Salvador Comelles, Stefanie Pfeil (il·lustradora).
Qui la diu, qui l'endevina.
 Cruïlla.

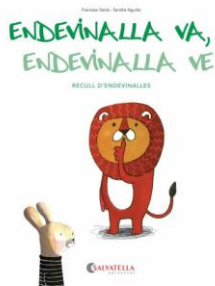

Pere Martí i Bertran, Núria Feijoó (il·lustradora).
Endevinalles per a tothom.
 Baula.

Endevinalles per jugar.
 VOX.

Inclou un llibre i 42 fitxes per jugar.

Francesc Salvà/ Sandra Aguilar.
Endevinalla va, endevinalla ve. Recull d'endevinalles.
 Salvatella.

Joc en línia ab el format de la col·lecció d'ed. Barcanova. Allotjat al portal edu365:

<http://www.edu365.cat/infantil/endevinalles/info.htm>

Web de Gretel (Grup de Recerca de literatura infantil i juvenil i educació literària de la Universitat Autònoma de Barcelona), amb base teòrica i exemples:

<https://endevinalles.wordpress.com>

Web interactiva amb moltes endevinalles classificades per temes:

<http://www.contes.cat/escrits-endevalles/>

Web d'endevinalles classificades per temes. En castellà:

<http://www.elhuevodechocolate.com/adivina1.html>

Recull web d'endevinalles de la mestra Dora Cervelló:

<http://www.xtec.cat/~scervell/reculls/endevalles.htm>

2. El llibre

El llibre que tenim a les mans presenta cent endevinalles agrupades en deu temes diferents. Cada tema porta una marca al lateral dret, d'un color diferent. Les endevinalles estan numerades i les solucions, agrupades per temes al final del llibre.

Acompanyen les endevinalles unes imatges molt realistes i suggeridores, fetes amb aquarel·la. En un to juvenil, donen pistes per esbrinar la solució: això sí, la imatge no es troba mai a la pàgina de l'endevinalla, caldrà buscar-la i pensar. La seva il·lustradora, l'Eva Sánchez, ha guanyat aquest mateix any el premi Edelvives al millor àlbum il·lustrat. El seu blog³⁶ és molt interessant, hi trobareu també les imatges de les endevinalles.

2.1. Els temes

S'han buscat temes propers als infants i que són atractius per ells, com ara el món dels animals, les joguines, els vehicles... objectes quotidians i que poden identificar amb facilitat:

1. Els animals
2. Els animals petits
3. Els animals marins
4. Les flors
5. Les fruites
6. Les hortalisses
7. Les joguines
8. La roba
9. Els instruments musicals
10. Els vehicles

³⁶ http://www.evasanchez.cat/?page_id=23. Com a curiositat: és la mateixa il·lustradora de la Piràmide de la lectura de secundària que el Departament d'Ensenyament va publicar el curs passat: <http://xtec.gencat.cat/ca/projectes/lectura/impulslectura/einesprof/piramide/>

2.2. El llenguatge

Les endevinalles del llibre no són conegudes, són “d'autor”. Utilitzen un lèxic ric i expressiu, farcit de recursos retòrics. Alguns exemples:

Recurs	Endevinalla	Endevinalla (pàg.)
Al·literació	Tinc tants sons que son no en tinc. Tants en tinc com tocs i tics.	8 (56)
Onomatopeia	Tu-tu-tut, Tu-tu-tut. Aparteu-vos, criatures. Tu-tu-tut, Tu-tu-tut. A l'hospital ja m'han dut.	8 (62)
	Amb un bon rum-rum al nas [...]	10 (45)
Anàfora	Serpent de plata o serpent daurada, [...]	4(54)
Asíndeton	Cocodril petit, potes curtes, cua llarga. [...]	9 (15)
Calembur	Cal, ses al·lotes diuen, que acompanyin ses faldilles. Cal, ses al·lotes diuen. Ja t'ho hem xerrat, no ho endevines?	9 (51)
El·lipsi	Al fons del mar ben tranquil·la, que no m'expliquin romanços. [...]	2 (17)

Recurs	Endevinalla	Endevinalla (pàg.)
	Nota: hi faltaria el verb, "estic".	
Enumeració	Puc ser roja, groga o verdosa; per als mals de panxa, miraculosa.	2 (29)
Hipèrbaton	Diuen que el do tinc de fer-me amic de tothom [...] Nota: l'ordre lògic seria "tinc el do"	7 (19)
Paral·lelisme	Vull que m'abracis, vull que em pentinis, vull que em vesteixis, vull que m'estimis.	7 (43)
Polisíndeton	No em dic Sílvia, ni em dic Sandra, ni Sofia ni Samanta.	9 (33)
Antítesi	[...] Passejo entre roques amb llum o a les fosques.	5 (19)
Comparació	Com una papallona, quieta enmig del vent, em veig molt formosa. Pensa en mi, valent.	4 (24)
	Rodonets com a bales, de color verd intens, [...]	1 (34)
Metàfora	Aquell que em miri veurà una llengua de foc , pinzellada de deliri feta de color groc.	8 (26)

Recurs	Endevinalla	Endevinalla (pàg.)
	D'una en una o per parelles, arracades divertides penjades a les orelles.	7 (31)
Paradoxa	Diguem-ho ben clar i net: més discret que la trompeta però força cridaner, [...]	1 (52)
Personificació	Diuen que mon pare em crida, diuen que ma mare em vol. Sóc amiga de la lluna i vaig vestida de dol.	5 (31)

3. Quinze propositions

Al llarg de les següents pàgines es presenten quinze activitats que es poden fer al voltant d'aquest llibre en particular i de les endevinalles en general. En cap cas es proposa que es facin totes, sinó que cada mestre pot triar les que trobi més adient per als seus alumnes.

Hi ha activitats d'orientació per treballar el llibre, activitats per escoltar, activitats per reproduir i activitats per escriure endevinalles:

- 1 Observem el llibre
- 2 Exposició de llibres d'endevinalles
- 3 Classifiquem endevinalles
- 4 Treballem una endevinalla (I): les comparacions
- 5 Treballem una endevinalla (II): les metàfores
- 6 Treballem una endevinalla (III): les personificacions
- 7 Treballem una endevinalla (IV): les al·literacions
- 8 Crear a partir d'esquemes
- 9 Construïm endevinalles
- 10 Abecedari d'endevinalles
- 11 Capses d'endevinalles
- 12 Preparem una exposició
- 13 Un blog d'endevinalles
- 14 Dòmino d'endevinalles
- 15 Recital d'endevinalles

Pel que fa a la lectura del llibre, es poden combinar diferents modalitats, un llibre d'endevinalles pot donar molt de joc: alternar lectures en veu alta del mestre amb lectures en veu alta dels alumnes, lectures en parella, en petit grup (un llegeix una endevinalla i els altres pensen la solució). Les endevinalles són un recurs engrescador per si mateix i afavoreixen les lectures acompanyades.

La lectura en veu alta del mestre, cada dia una endevinalla, al llarg de tot el curs, per una banda ofereix model de bona lectura (entonació correcta, fraseig) i per una altra pot tenir efectes molt beneficiosos de cara a afavorir l'adquisició de l'hàbit lector.

En la lectura d'endevinalles en veu alta per part dels alumnes, les endevinalles tenen l'avantatge de ser textos curts, molts cops amb rima i amb un ritme molt marcat, cosa que en facilita la preparació.

Observem el llibre

1

Objectius:

- Familiaritzar-se amb el llibre que estan a punt de començar i analitzar-ne les parts: cobertes, llom, portadella.
- Conèixer les persones relacionades amb el llibre: autor i il·lustradora.

Materials:

- Llibre.

Descripció de l'activitat:

Abans de començar a llegir el llibre els bons lectors acostumem a observar-lo per fora, mirar qui n'és l'autor, si hi ha algun resum al darrere i a fullejar-lo. Amb tot això ens fem una composició de lloc, pensem si ens pot interessar, fem hipòtesis (de què pot tractar?) i decidim si el volem llegir o no. Els alumnes també han d'aprendre a mirar els llibres abans de quedar-se'ls, a fullejar-los, a pensar si els sembla que els agradaran.

Amb el llibre a les mans:

- Mirem la coberta i el títol: *Què us suggereix?*
- Busquem qui l'ha escrit i qui l'ha il·lustrat.
- Busquem l'editorial. Pensem si coneixem altres editorials (en podem fer una llista i penjar-la a l'aula i que vagi creixent...).
- Busquem la col·lecció.
- Obrim el llibre i el fullegem. *De què us sembla que deu parlar? Com deu funcionar, aquest llibre?* (text, imatges, solucions).
- Es pot ampliar informació a la xarxa sobre en Xavier Blanch³⁷ i l'Eva Sánchez.³⁸

³⁷ http://www.ebredigital.cat/gent/674_xavier-blanch-i-gisbert.php

³⁸ <http://www.evasanchez.cat>

Exposició de llibres d'endevinalles

2

Objectiu:

- Cercar altres llibres i reculls d'endevinalles.

Materials:

- Llibres d'endevinalles procedents de la biblioteca del centre, de la biblioteca pública i dels alumnes.

Descripció de l'activitat:

- Per fer aquesta activitat, es pot demanar la col·laboració a la biblioteca de l'escola: es pot aprofitar per ensenyar als alumnes com es fa una cerca avançada amb el catàleg de la biblioteca ePèrgam a partir del camp "matèria".

Consultes

Autor:

Títol:

Editorial:

Matèria:

Camp lliure:

ISBN: CDU: Signatura:

Llengua: Format:

Col·lecció: Nivell:

Resum: Data:

[Consulta simple](#) [Ajuda](#) [Cerca](#) [Imprimeix](#)

Abril. Aquest mes faig anys Espot, Laura; Tort, Elisabeth; Calafell, Roser [Il·lustr.]. La Galera, 2006
Abril. Aquest mes faig anys Espot, Laura; Tort, Elisabeth; Calafell, Roser [Il·lustr.]. La Galera, 2006
Agost. Aquest mes faig anys Espot, Laura; Tort, Elisabeth; Calafell, Roser [Il·lustr.]. La Galera, 2006
Agost. Aquest mes faig anys Espot, Laura; Tort, Elisabeth; Calafell, Roser [Il·lustr.]. La Galera, 2006
Animals del mar. Endevinalles Blanc, Xavier [Text]; Escaner, Miquel [Il·lustr.]. Combal, 2009

- Podem demanar la col·laboració a la biblioteca pública (també els podem mostrar com fem la cerca al catàleg Argus³⁹ de les biblioteques de la Generalitat) i anar-los a buscar per tenir-los uns dies en préstec a l'aula, on podem organitzar un "Racó de les endevinalles", d'aquesta manera, estaran a l'abast dels alumnes.

³⁹<http://argus.biblioteques.gencat.cat/iii/encore/?jsessionid=EAAFB18756D662D906C961988833BE21?lang=cat>

Classifiquem endevinalles

3

Objectiu:

- Descobrir trets característics de les endevinalles: fórmules de començament i acabament, fórmules mnemotècniques, ús de figures retòriques.

Materials:

- Llibre *Endevinalles*.
- Llibres d'endevinalles diversos.

Descripció de l'activitat:⁴⁰

- Fullejar els llibres d'endevinalles que hem portat de la biblioteca de l'escola i de la biblioteca pública, així com els que hagin aportat els mateixos alumnes i el llibre que estem llegint.
- Fem grups de quatre i els donem fotocopiades unes quantes endevinalles seleccionades prèviament (unes 25 per grup).
- Demanem als grups que facin una proposta de classificació de les endevinalles que tenen, sense donar cap criteri perquè ho facin. Quan hagin acabat, hauran d'explicar als altres grups quin criteri han seguit per classificar-les.
- A l'hora de posar-ho en comú és important que expliquin per què han classificat les endevinalles d'aquella manera, que expliquin quin criteri han seguit. Ens podem trobar amb diferents criteris de classificació:
 - Segons el tema: d'animals, d'aliments...
 - Segons la forma: de tres versos, de quatre versos, rodolins, preguntes...
 - Segons la rima: les que fan rimar els versos parells, les que fan rimar els versos senars, les que no tenen rima... Podem aprofitar per explicar els diferents tipus de rimes (assonant i

⁴⁰ A partir de J.M. CALBET. *Visquem la llengua! Engresquem la lectura! Recursos i experiències pedagògiques viscudes*. Cossetània edicions. [En línia] <http://www.cossetania.com/tasts/Visquemllen.pdf>

consonant).

- Segons la fórmula d'inici o d'acabament.
- Segons algunes mnemotècnies:⁴¹

	Fórmula mnemotècnica	Exemple
Ser/ser	Ser... i no ser ...	Sóc negre i no sóc carbó
	Ser... però ser...	És vella però és forta
	No ser... ni ser...	No és càntir ni és font
	Ni ser... ni ser...	Ni és ovella ni és cabrit
Tenir/tenir	Tenir... i no tenir...	Té coll i no té cap
	Tenir... sense tenir...	Tinc cames sense tenir peus
	No tenir... ni tenir...	No tinc talent ni tinc lletra
	No tenir... però tenir...	No tinc cap però tinc pèl
Tenir/ser	Tenir... i no ser...	Tinc fulles i no sóc arbre
	Tenir... sense ser...	Tinc braços sense ser persona
	No ser... i tenir...	No sóc carn i tinc bon tall
Ser/...	... i no ser...	A molts vesteix i no és sastre
	No ser i...	No sóc núvia i porto anells
	Sense ser .., ...	Sense ser nen, vaig de braç

3

⁴¹ A partir de M.M. BASSOLS, *L'enigmística popular*.

	Fórmula mnemotècnica	Exemple
	Encara que no ser..., ...	Encara que no sóc trompeta, sono igual
	No ser ... però...	No sóc persona però parlo
	Ser... i no...	Sóc rodó i no em fan rodar
	Sense..., ser...	Sense beure, sóc copeta
Tenir/...	... i no tenir...	Parla i no té boca
	No tenir ... i ...	No té cames i camina
	sense (tenir)..., ...	Sense peu, s'aguanta dret
	Tenir... i no...	Té ulls i no hi veu
	Sense ..., tenir...	Sense fer guerra, tinc canó
Ser... com	(ser)... com ...	Plana com la mà
Tenir... com	Tenir... com ...	Té cames com les persones

3

Pot ser que els alumnes descobreixin pel seu compte alguna d'aquestes mnemotècnies en algunes endevinalles. Podem presentar-ne unes quantes d'aquesta llista i buscar-ne exemples en les seves col·leccions.

Treballem una endevinalla (I): les comparacions

Objectiu:

- Interpretar el llenguatge literari.
- Aprendre a utilitzar la comparació per crear endevinalles.

Materials:

- Llibre

4

Descripció de l'activitat:

Presentarem la comparació a partir de l'endevinalla següent (6, pàg. 13):

Com una avioneta
que ha perdut el nord,
faig mil acrobàcies
com un bon pilot.
(libèl·lula)

- Quina és la solució de l'endevinalla?
- Per què diu “com una avioneta que ha perdut el nord? Què fa aquesta avioneta? Com volen les libèl·lules?
- Establim la comparació entre l'avioneta i la libèl·lula: Quines qualitats té la libèl·lula que fan que s'assembli a l'avioneta perduda?
 - Té ales
 - És allargada
 - Vola
 - Fa acrobàcies (vola en diferents direccions, s'atura, puja i baixa).
- Observem que en la comparació, l'adverbi “com” és imprescindible per assenyalar els termes de la comparació.
- Pensem quines comparacions es podrien usar per descriure aquestes qualitats i coses:

- És fort com... **un roure**
 - És alta com... **un pi**
 - La seva motxilla és com... **una caixa de sorpreses (està plena de coses)**
 - La bufanda és com... **una pitó (s'enrotlla al coll)**
- Busquem altres comparacions a les endevinalles del llibre. Recordem que la comparació es pot expressar amb diferents termes:
- *Com, més... que, tant... com, menys... que*

Endevinalla (pàg.)	Comparació	Quins termes compara?	Per què? Qualitats
2 (5)	Jo no sóc pas com l'ovella	Cabra i ovella	– La cabra és més rebel, l'ovella és obedient
7 (7)	Ben tibet com un senyor	Gat i senyor	– És elegant i camina ben dret
4 (18)	Sóc com la tortuga sóc com el cargol	Cloïssa, cargol i tortuga	– Tots es tanquen dins la closca
4 (24)	Com una papallona	Pensament (flor) i papallona	– Per la seva fragilitat – Per la seva textura – El vent la fa moure
1 (34)	Rodonets com a bales	Pèsols i bales	– Petits i rodons

Treballem una endevinalla (II): les metàfores

Objectiu:

- Interpretar el llenguatge literari.
- Aprendre a utilitzar la metàfora per crear endevinalles.

Materials:

- Llibre.

5

Descripció de l'activitat:

Presentarem la metàfora a partir de l'endevinalla següent (7, pàg.31):

D'una en una o per parelles,
arracades divertides
 penjades a les orelles.
 (les cireres)

- *Quina és la solució de l'endevinalla?*
- *Per què diu "arracades divertides"? Com són les arracades?*
- Establim la comparació entre les arracades que pengen i les cireres: *Quines qualitats tenen les cireres que fan que semblin arracades?*
 - o Són llargues
 - o Es poden penjar a les orelles
 - o Són vermelles i boniques
 - o ...
- Observem que en la metàfora, l'adverbi "com" no apareix.
- Pensem quines metàfores es podrien usar per parlar d'aquestes coses sense anomenar-les i per què:

- o Neu: **Nata**
 - És blanca
 - És flonja
 - Cobreix una superfície

Posem-ne un exemple: **les muntanyes estaven cobertes de nata.**

- o Cel: **Mar**
 - És blau
 - És immens
 - Els núvols podrien semblar les crestes de les onades

Posem-ne un exemple: **les gavines volaven per un mar de núvols.**

- o Cotxe: **Coet**
 - És un vehicle
 - És ràpid
 - Es condueix

Posem-ne un exemple: **el Marc conduïa el seu coet a mil per hora pel carrer.**

- Busquem altres metàfores a les endevinalles del llibre. Pensem per què l'han escollida:

Endevinalla (pàg.)	Metàfora	Quins termes compara?	Per què? Qualitats
3 (5)	Del corral, jo en sóc la reina	Gallina i reina	-Té cresta (corona) -És la que més mana al corral
9 (15)	Cocodril petit	Sargantana i cocodril	-S'assemblen molt, físicament
8 (26)	Aquell que em miri veurà una llengua de foc, pinzellada de deliri feta de color groc.	Lliri del Pirineu (flor) amb una llengua de foc i una pinzellada.	-Pel seu color ataronjat -Perquè pot semblar que l'hagin pintat
3 (29)	Nevades de nata	Neu i nata	-És blanca -Cobreix una superfície

Endevinalla (pàg.)	Metàfora	Quins termes compara?	Per què? Qualitats
4 (30)	[...] i el vestit rugós	Pell de préssec i vestit	-Perquè cobreix la "carn" (polpa)
1 (34)	Collarets de perles	Pèsols i perles	- Petits i rodons
5 (37)	Sóc una dama vestida de verd	La mongeta tendra i una dama	-És un mot femení -És estilitzada -Es pot obrir la beina, com si fos un vestit
1 (40)	Som exèrcits de soldats	Les bitlles i els soldats	-Estan de peu dret i arrengrats, com si estiguessin formant
6 (49)	Som un parell de germans amb cinc presoners cada un	Els guants i els germans, els dits i els presoners	-Germans: perquè sempre van junts, perquè són iguals. -Presoners: perquè els dits estan dins i no es poden bellugar ni sortir
4 (54)	Serpent de plata o serpent daurada	Saxòfon	-La seva forma recorda la de la serp
7 (55)	Si em grates la panxa	El forat de la guitarra i la panxa	-Perquè és a la part central de l'instrument, podria ser la seva panxa
1 (58)	Agafa't a les meves banyes	El manillar de la motocicleta i unes banyes d'animal	-Per la seva forma
1 (58)	Faré quatre estosserades	El soroll d'arrencar el motor i el d'estossegar	-Sonen semblant
2 (59)	Envoltat de cotó fluix guixo el cel	Els núvols i el cotó fluix "Guixar" i desplaçar-se, deixant estela	-Núvols: són blancs i flonjos -L'helicòpter es desplaça com si fos un llapis escrivint al cel
7 (61)	Tinc la panxa ben plena	L'interior de l'autocar i la panxa d'un animal o persona	-És la part interior

Treballem una endevinalla (III): les personificacions

Objectiu:

- Localitzar la personificació que hi ha en una endevinalla i identificar els trets que s'atribueixen a l'objecte o animal.

Materials:

- Llibre.
- Podem tenir imatges de coses i animals.

6

Descripció de l'activitat:

- Treballarem la personificació a partir de l'endevinalla següent:

Diuen que **mon pare** em crida,
diuen que **ma mare** em vol.

Sóc amiga de la lluna
i **vaig vestida** de dol.

(la pruna, pàg. 31)

- Busquem els trets que s'atribueixen a la pruna i que corresponen a una persona: *té pare, és amiga de... i va vestida.*
- Pensem quines accions podríem atribuir als següents objectes o animals per personificar-los (podem fer servir imatges):
 - Cafetera: *xiula, avisa, canta.*
 - Butaca: *descansa, es relaxa, dorm.*
 - Gat: *en dutxa, es muda, convida a...*
- Busquem altres personificacions en les endevinalles del llibre i les comentem: quines qualitats ajuden a personificar l'objecte o animal?

Endevinalla (pàg.)	Personificació	De qui parla?	Quines accions són de persona?
3 (29)	Xuclen fort com una esponja	Les maduixes	Xuclar
8 (38)	Del pa sóc amic	El tomàquet	Ser amic d'algú
9 (39)	Escarxofada al sofà	La carxofa	Estirar-se al sofà
1 (40)	Tota la tropa tremola	Les bitlles	Tremolar
2 (41)	Més estona ballaré	La baldufa	Ballar
9 (45)	Cap amunt, cap amunt, m'estiro, m'arronso	El io-io	Estirar-se i arronsar-se
4 (60)	Dormo sota les cases	El cotxe	Dormir

Treballem una endevinalla (IV): les al·literacions

Objectiu:

- Descobrir l'aspecte sonor del llenguatge i reflexionar-hi.
- Localitzar una al·literació en una endevinalla i pensar-ne d'altres.
- Gaudir de la producció de jocs orals.

Materials:

- Llibres d'endevinalles.

Descripció de l'activitat:

Treballarem l'endevinalla 8 de la pàg. 56:

Tinc tants sons
que son no en tinc.
Tants en tinc
com tocs i tics.
(el xilòfon)

7

I la 9 de la pàg. 33:

No em dic Sílvia
ni em dic Sandra
ni Sofia
ni Samanta.
(la síndria)

- Les llegim en veu alta, primer a poc a poc, després més de pressa. *Què passa? Quins sons es repeteixen? Quin efecte s'aconsegueix?*
- Podem relacionar-ho amb el que passa en els embarbussaments, recordar-ne uns quants i analitzar-los.
- Es poden fer llistes de paraules relacionades i que comencin pel mateix fonema, i intentar lligar-los amb una frase:

Per exemple:

Pau, portar, poma, entrepà

En Pau portava una poma i un entrepà.

Transitar, tricicle, trasto, timbre, Toni, mentre

El Toni transita amb un trasto de tricicle mentre toca tres timbres.

- Es pot provar de pensar entre tots una endevinalla en forma de pregunta que contingui una al·literació:
 1. Pensar en la solució.
 2. Mirar de trobar paraules per descriure-la que comencin amb la mateixa lletra.
 3. Escriure-ho en forma de pregunta. Pensar en una fórmula de començament que lligui amb l'al·literació.

Per exemple:

Solució: cotxe

Paraules que farem servir: corre, carretera, camins, conductor.

Quina és la cosa que corre per camins i carreteres i que té conductor?

Crear a partir d'esquemes

Objectiu:

- Conèixer les diferents estructures de les endevinalles i crear-ne a partir d'esquemes.

Materials:

- Llibre d'endevinalles.
- Esquemes d'endevinalles.

Descripció de l'activitat:⁴²

Com ja hem vist a l'activitat 3, hi ha moltes endevinalles que segueixen una estructura (mnemotècnia) determinada per amagar l'enigma. Un cop n'hem vistes moltes de diferents, podem animar els alumnes a crear-ne a partir d'un esquema:

1. Presentem un esquema a la PDI o a la pissarra.
2. Mostrem un exemple d'endevinalla que segueixi aquell esquema.
3. Els demanem que, per parelles, facin una endevinalla paral·lela.
4. Presentem diversos esquemes amb exemples i repartim els alumnes en petits grups perquè construeixin endevinalles paral·leles.
5. Les llegeixen en veu alta.
6. Les guardem per a una possible exposició (activitat 12), per al blog de la classe (activitat 13) o per fer altres activitats (11, 14 i 15).

⁴² A partir de R. BASSA. "Els jocs lingüístics orals aplicats a l'ensenyament de la llengua". *Llengua i ús: Revista tècnica de política lingüística*, 1995 (núm. 3). [En línia] <http://www.raco.cat/index.php/LlenguaUs/article/view/129277/178527>

Exemples d'esquemes (basats en les regles mnemotècniques de Bassols, vegeu l'activitat 3):

Esquema	Exemple
... i no té... no té... i... Fórmula	Parla i no té boca, no té cames i camina A veure si ho endevines!

Esquema	Exemple
Ser... i no ser... Portar... i no fer... Fórmula	Sóc negre i no sóc carbó. Porto botes i no faig remor. Ho endevines, Miranius?

Esquema	Exemple
Tenir... sense ser... No ser... i tenir... Fórmula	Tinc braços sense ser animal, no sóc gos i tinc corretja. Endevina-ho, que fas tard!

Esquema	Exemple
Encara que no sóc..., ... [...] Fórmula	Encara que no sóc peix, dins de l'aigua sempre estic. I cantant estic contenta així que arriba la nit. Qui no ho endevinarà ben ximplet serà. Ho endevines, Miranius? (la granota)

Construïm endevinalles

Objectiu:

- Utilitzar recursos del llenguatge poètic: metàfores i comparacions.
- Experimentar el procés de creació d'una endevinalla.

Materials:

- Llibres d'endevinalles.
- Llista de regles mnemotècniques.
- Objectes de la vida quotidiana.

Descripció de l'activitat:

Gianni Rodari a la seva *Gramàtica de la fantasia*⁴³ descriu el procés de creació d'una endevinalla en quatre passes.

Imaginem que volem fer una endevinalla de les ulleres:

1. Estranyament: hauríem de definir l'objecte com si el veiéssim per primer cop. És un estri de plàstic, metall i vidre que té potes, serveix per veure-hi millor i es recolza damunt del nas.
2. Associació i comparació: Les potes de les ulleres les puc associar a les potes d'un animal, i els vidres a dues finestres que deixen veure-hi.
3. Metàfora final: utilitzant els trets anteriors, faig una definició metafòrica: És un objecte de plàstic o metall que té dues finestres i dues potes, serveix per veure-hi millor i es recolza damunt del nas.
4. Forma poètica (utilitzant la metàfora, la comparació, la personificació, l'al·literació...):

Tenim dues cames i no som animals,
 tenim dues finestres però una casa no som pas.
 T'ajudem a veure-hi com per uns finestrals,
 si no et descuides de posar-nos damunt del nas.

⁴³ G. RODARI. *Gramàtica de la fantasia*. Barcelona: Educaula, 2009.

Podem ensenyar aquest procés de quatre passes als alumnes, a partir d'una col·lecció d'objectes d'ús quotidià. Primer fer l'activitat de manera col·lectiva i després proposar el treball en parelles i individualment. Es podem fotografiar els objectes i adjuntar les imatges a les endevinalles, com a solució.

Les endevinalles que sorgeixin d'aquesta activitat es poden guardar per a una possible exposició (activitat 12), per al blog de la classe (activitat 13) o per fer altres activitats (11, 14 i 15).

Abecedari d'endevinalles

Objectiu:

- Gaudir amb els jocs de llengua.
- Crear endevinalles utilitzant els recursos de la poesia: al·literació, comparació, metàfora...

Materials:

- Cartolines, diaris, pega, retoladors, ordinador, paper d'embalar...

Descripció de l'activitat:

Entre les endevinalles que hem pogut veure i llegir, dels llibres que tenim a l'aula, n'hi ha unes que juguen amb les lletres:

Què és el que es troba
al començament del món
i enmig d'un camp?⁴⁴
(la m)

Estic entre la nit i el dia
tancada sempre en el pis,
i sóc entremig de sis,
tota sola en companyia
(la l)

Es pot proposar als alumnes construir un abecedari amb endevinalles: crear una endevinalla per a cada lletra de l'abecedari. Per fer-ho poden treballar en parelles, veure'n diferents exemples, utilitzar esborranys successius per revisar i millorar les seves produccions.

Un cop creades les endevinalles, s'haurà de decidir quin suport se li vol donar a l'abecedari: un gran mural a la paret del passadís on enganxem les endevinalles escrites, les solucions amagades i decorat amb tot tipus de lletres (de diaris, catàlegs, etiquetes, d'ordinador,

⁴⁴ Exemples de C. ALCOVERRO. *El llibre de les endevinalles*. Op. cit.

manuscrites...) o bé un llibret que pot dedicar cada doble pàgina a una lletra: a la plana esquerra l'endevinalla escrita, a la plana dreta la lletra (decorada com ells vulguin, pintada amb diferents tècniques, feta amb collage...) i tapada per una cortina de paper de seda.

Aquest abecedari, un cop acabat i mostrat a les famílies, es pot registrar a la biblioteca del centre.

Capses d'endevinalles

Objectiu:

- Recrear de forma plàstica les endevinalles que han construït.

Materials:

- Endevinalles que han escrit.
- Capsetes amb tapa de diferents mides.
- Paper per decorar: de seda, de regal...
- Fil o cordill fi.
- Pega i cel·lo.
- Objectes variats i imatge, en funció de l'endevinalla.

Descripció de l'activitat:

Modalitat 1:

Per fer aquesta activitat⁴⁵ es podria preparar un material manipulable a partir del llibre: una capseta bonica amb un interrogant a la tapa, l'endevinalla escrita sota la tapa i les pistes escrites i lligades a la tapa amb una cordeta, enganxades l'una sota l'altra, la solució al final.

⁴⁵ A partir del dossier *Activitat sobre els components de la competència comunicativa*, del Servei d'Immersió i Acolliment Lingüístics del Departament d'Ensenyament. [En línia] <http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/b0d63016-ceed-44c1-b346-030fe496bd68/components_comunicativa.pdf> [Consulta: 15 d'agost de 2015]

Modalitat 2:

Parteixen també de les endevinalles que han escrit. Necessiten petits objectes i fotografies o dibuixos que estiguin relacionats amb la seva endevinalla i capsos de mida una mica més grossa. Es tractaria d'enganxar l'endevinalla escrita al fons de la capsa, per la part de dins.

Es col·loca la capsa oberta cap endavant i s'enganxen petits objectes o imatges que facin referència a les pistes de l'endevinalla. En un lateral i amagada es pot escriure la solució.

Preparem una exposició

Objectiu:

- Aprendre a valorar les seves produccions escrites i a compartir-les amb els altres.
- Prendre decisions sobre el format de l'exposició.

Materials:

- Endevinalles que han escrit amb diferents formats: capses d'endevinalles, endevinalles amb imatges...
- Cartolines, tisores, pega...
- Retoladors
- Ordinador

Descripció de l'activitat:

Un cop han fet les seves produccions a la classe, és hora de compartir-les amb els altres alumnes del centre, els mestres i les famílies.

Hi ha diverses tasques que els caldrà fer:

- Planificar on la faran i quins espais ocuparà.
- Pensar si necessiten alguns cartells indicadors per guiar l'exposició.
- Elaborar algun plafó on s'expliqui el motiu de l'exposició i els procés de treball que han seguit.
- Col·locar les "obres" i posar-hi els rètols amb el nom de l'autor.
- Elaborar la invitació per als alumnes, els mestres i les famílies.
- Fer fotografies durant la visita i després elaborar-ne un àlbum digital, en paper o penjar-les al blog de l'escola.

Blog d'endevinalles

Objectiu:

- Aplicar les noves tecnologies a l'aprenentatge.
- Escriure en format digital i inserir fotografies en un blog.

Materials:

- Esborranys de les endevinalles.
- Fotografies (solucions).

Descripció de l'activitat:

És possible que hi hagi un blog d'aula. Si és el cas es pot crear una pàgina per anar publicant les endevinalles que els nens van creant, o penjar-les a la pàgina d'entrades amb l'etiqueta "endevinalles" per poder-les agrupar i cercar. Si no, es pot fer en el blog de la biblioteca o crear un blog escolar per endevinalles.

Les endevinalles creades, un cop revisades i corregides, s'han d'entrar al blog. Cal donar importància a la bona presentació i acordar unes normes d'estil: la tipografia, el cos de lletra, la disposició dels paràgrafs, el format de la solució (escrit, amb fotografia, amb dibuix...).

Si es vol fer més participativa i donar més emoció a l'activitat, es pot acordar de penjar una endevinalla sense solució cada tres o quatre dies i deixar temps perquè les famílies o els altres alumnes escriguin comentaris i proposin solucions. Això sí, caldrà informar bé la resta de comunitat educativa, no hi ha res més decebedor que proposar un joc i que ningú hi participi.

Dòmino d'endevinalles

Objectiu:

- Elaborar un joc de taula amb les endevinalles que seleccionin dels llibres que tenen a l'aula o amb altres d'inventades.⁴⁶

Materials:

- Llibres d'endevinalles.
- Plantilla del dòmino (en paper o en format word).
- Imatges per a les solucions.

Descripció de l'activitat:

- En grups de quatre, fem una selecció de 32 endevinalles dels llibres que tenen a la classe i a la biblioteca.
- A la plantilla que s'adjunta, escrivim a la part superior de cada fitxa una endevinalla i a la part inferior inserim una imatge d'una solució o bé la deixem buida per fer-ne el dibuix a mà quan s'imprimeixin. Cal vigilar on es dibuixen les solucions (es donen indicacions a la plantilla, caldrà esborrar-les a mesura que vagin escrivint).
- Després imprimim els dòminos, dibuixem el punt central, els retallem i els plastifiquem.
- Aquests dòminos es poden quedar a l'aula o bé poden portar-se a la biblioteca del centre o al lloc on es desin els jocs de taula. Caldrà adjuntar unes instruccions de joc (hauran d'elaborar un text instructiu).

⁴⁶ A partir de R. BASSA *et al.* *Op. cit.*

Endevinalla 1	Endevinalla 2	Endevinalla 3	Endevinalla 4
	Solució 1	Solució 2	Solució 3
Endevinalla 5	Endevinalla 6	Endevinalla 7	Endevinalla 8
Solució 4	Solució 5	Solució 6	Solució 7

Recital d'endevinalles

Objectiu:

- Donar sentit a l'escriptura de textos.
- Gaudir recitant i escoltant les endevinalles que ells mateixos han escrit.

Materials:

- Endevinalles preparades.

Descripció de l'activitat:

Els alumnes han escrit endevinalles. Per tal de compartir-les amb els companys d'altres classes i amb les famílies es podria organitzar un recital.

Els mateixos alumnes poden decidir com el volen organitzar: quines classes volen convidar, qui presentarà l'acte i què dirà, en quin ordre s'interpretaran, com es farà...

Cal fer publicitat de l'acte. Per tant, potser caldrà que escriguin invitacions per a les classes, que facin algun cartell... tot un conjunt d'accions que donen sentit a la seva feina i que, d'altra banda, ajuden a treballar l'escriptura i la lectura de manera competencial.

Si el recital es fa a les classes, cal preveure una organització "especial" per a l'ocasió: retirar taules, posar les cadires en forma d'auditori, preparar la presentació...

Caldrà preparar bé la lectura en veu alta de les endevinalles: control postural, velocitat, entonació, volum...

4. Quadre de continguts

A la taula següent s'indica quins continguts es treballen a cada activitat proposada en aquest dossier:

Contingut	Activitat
Creació d'expectatives sobre l'obra	1
Exploració del llibre i localització de dades bibliogràfiques	1
Coneixement de les persones relacionades amb el llibre: autor i il·lustradora	1
Gust per la lectura	1, 2
Coneixement de la literatura de tradició oral: endevinalles	3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
Utilització dels recursos de la biblioteca d'aula i del centre	2
Comprensió de textos literaris (endevinalles) aplicant estratègies específiques per aprofundir en el sentit del text	3
Producció de textos propis (exposicions, explicacions) amb diferents suports si s'escau, com les eines TAC	8, 9, 10, 11, 1, 13, 15
Interpretació del llenguatge literari: sentit figurat, comparacions, metàfores, al·literacions, personificacions	4, 5, 6, 7
Elaboració d'hipòtesis, d'inferències, i cerca de possibles solucions a partir del text i de la imatge	3, 4, 5, 6, 7
Reproducció oral d'endevinalles memoritzades	15
Gaudi de la lectura en veu alta per part del mestre	4, 5, 6, 7 i altres
Lectura expressiva en veu alta d'endevinalles, marcant el ritme i la rima	15
Producció d'endevinalles a partir dels models observats i analitzats	8, 9, 10
Gust per la lectura i l'escriptura de textos literaris	Totes
Recreació plàstica i artística de les seves endevinalles	11, 12, 14

5. Bibliografia

- ALCOVERRO, C. *El llibre de les endevinalles*. Barcelona: Barcanova, 2002.
- BALDÓ, E. *Rodolins i endevinalles*. Barcelona: Barcanova, 2009.
- BASSA, R. et al. *Una cosa que no és cosa: les endevinalles a l'escola*. Palma de Mallorca: Govern Balear, Conselleria de Cultura, Educació i Esports, 1991.
- BASSA, R. et al. *Una cosa que no és cosa: les endevinalles a l'escola*. Palma de Mallorca: Govern Balear, Conselleria de Cultura, Educació i Esports, 1991.
- BASSOLS, M.M. *Endevinaller*. València: 3 i 4 ("L'estel"), 1994.
- BASSOLS, M. M. *L'enigmística popular: aproximació a les endevinalles catalanes*. València: Publicacions de la Universitat de València, 1991.
- BLANCH, X. *Endevinalles*. Barcelona: Fil d'Aram edicions, 2011.
- CALBET, J. M. *Visquem la llengua! Engresquem la lectura: recursos i experiències pedagògiques viscudes*. Cossetània edicions. [En línia] <<http://www.cossetania.com/tasts/Visquemllen.pdf>] [Consulta: 30 juliol de 2015]
- CASAS, L. *Endevinalles*. Barcelona: La Galera, 2009.
- CORREIG, M.; L. CUGAT; M. D. RIUS. *Una capseta blanca que s'obre i no es tanca*. Extra monogràfic Guix, 78. Barcelona: Graó, 1984.
- DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. *Activitat sobre els components de la competència comunicativa*. [En línia] <http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/b0d63016-ceed-44c1-b346-030fe496bd68/components_comunicativa.pdf> [Consulta: 15 d'agost de 2015]
- GOMIS, M. *Endevinalles al vostre gust*. Barcelona: Pòrtic, 2000.
- MARTÍ I BERTRAN, P. *Endevinalles per a tothom*. Saragossa: Baula, 2015.
- SALVÀ, F. *Endevinalla va, endevinalla ve: Recull d'endevinalles*. Barcelona: Salvatella, 2015.
- SERRA, M. *Manual d'enigmística*. Barcelona: Columna, 2002.